

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Інститут журналістики

**МОВА. СУСПІЛЬСТВО.
ЖУРНАЛІСТИКА**

Збірник матеріалів XVIII міжнародної
науково-практичної конференції з проблем
функціонування і розвитку української мови
«Мова. Суспільство. Журналістика»

(на пошану професорів
А. І. Мамалиги та О. Д. Пономарева
з нагоди ювілеїв)

(Київ, 6 квітня 2012)

Київ–2012

Мова. Суспільство. Журналістика: Збірник матеріалів XVIII міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови *«Мова. Суспільство. Журналістика»* (на пошану професорів А. І. Мамалиги та О. Д. Пономарева з нагоди ювілеїв) (Київ, 6 квітня 2012). – К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. – 280 с.

Редактор-упорядник:

Д. Данильчук

© Інститут журналістики КНУ імені

Тараса Шевченка, 2012

© Автори статей, 2012

ЗМІСТ

С 7. Шумарова Наталія. Передмова. Слово про наших учителів і колег

Розділ І. Актуальні проблеми функціонування і розвитку мови мас-медіа*

С 13. Березенко Віта. Проблеми вдосконалення PR-освіти в Україні

С 18. Бойко Алла, Полякова Анастасія. Обережно, релігія: маніпуляція словом в мас-медіа

С 23. Голік Оксана. Тропи та стилістичні фігури у мові рекламного звернення

С 28. Головешко Дар'я. Освітньо-пізнавальні телепередачі як засіб утвердження державної мови (на прикладі передачі Запорізької ОДТРК «Мова як море»)

С 32. Долинна Олена. Порівняльна характеристика українських та англійських прислів'їв і приказок

С 38. Дроботенко Валентина. Засоби вираження ритуальної та інклюзивної адресантності в українській публіцистиці

С 44. Єлісовенко Юрій, Тарасова Катерина. Параметри комунікативної майстерності ведучого (на прикладі телепрограми «Паралельний світ»)

С 50. Задорожна Дар'я. Інформація та інформативність публіцистичного тексту

С 58. Зоря Галина. Синонімія в професійно-сленговій лексиці медіаіндустрії

С 63. Зубков Микола. Дозування академічних новацій

С 65. Комова Марія. Комунікаційні характеристики публіцистичного тексту

С 70. Лещишина Яна. Мовне питання інтелектуалізму у виданнях бібліотеки редакції газети «День» – «Екстракт 150» та «Екстракт +200»

С 75. Лі Сянь. Місце й роль Міжнародного радіо Китаю в системі китайських мас-медіа

- С 78. Морозова Олена.** Фактори й учасники становлення соціологічних досліджень аудиторії ЗМІ в СРСР
- С 84. М'яснянкiна Любов.** Типи міжфразового зв'язку в рекламному тексті
- С 89. Навальна Марина.** Дієслова звучання та фізичної дії на позначення актів мовлення (на матеріалі мови української періодики початку ХХІ ст.)
- С 96. Полякова Ганна.** Мовно-стилістичні засоби творення назв економічних видань
- С 102. Рижко Олена.** Мовна проблема в греко-католицьких мас-медіа
- С 107. Храмова Галина.** Політична комунікація в мережі Інтернет: особливості та перспективи розвитку

Розділ II. Жанрово-стильові різновиди текстів мас-медіа

- С 113. Біланчук Світлана.** Особливості інформаційного насичення тексту на телебаченні на прикладі ток-шоу
- С 116. Бондаренко Ірина.** Формування жанрово-стильових ознак нарису у регіональній пресі 20-х рр. ХХ ст.: соціокультурний контекст
- С 119. Горбенко Інна, Спиця Ірина.** Критерії якості та особливості новинних випусків (на прикладі телеканалу «Інтер»)
- С 124. Дерба Світлана.** Науково-популярні публіцистичні тексти як навчальний матеріал практичного курсу «Українська мова як іноземна»
- С 128. Жук Олеся.** Поняття «телевізійний текст» в умовах модифікації жанрів
- С 134. Кушнір Оксана.** Жанрово-стильові особливості публіцистики словацьких українців (на матеріалі публікацій журналу «Дукля»)
- С 139. Левицький Руслан.** Спортивні програми на українському телебаченні
- С 142. Манасерян Вікторія.** Роль та функція запитань у сучасному журналістському інтерв'ю на прикладі видання «Український тиждень»
- С 147. Мержиєвська Вікторія.** Концепти ділової преси (за матеріалами часопису «Експерт»)

С 150. Музалевська Анна. Особистісні характеристики ведучого як фактор впливу на перебіг телевізійного діалогу (на прикладі програми «Тkachenko.ua»)

С 153. Нагорняк Майя. Обробка новин як одна із проблем підготовки навчальної інформаційної радіопрограми «Студентська хвиля»

С 160. Сахарова Ольга. Жанр інтерв'ю як спосіб вияву мовної особистості

С 162. Семенова Діана. Інтертекстуальність газетного інтерв'ю

С 168. Сіденко Анна. Топонімія у жанровому розмаїтті журналістських матеріалів (на прикладі газети «Високий Замок»)

С 173. Філоненко Данило. Термінологічний бар'єр в науково-популярних виданнях (на прикладі журналів «Наука и техника» та «Популярная механика»)

С 177. Харитоненко Олена. Життєва історія як жанр сучасної публіцистики: види, структура, особливості редагування

С 183. Шаповал Олена. Електронний підручник: видавничий зміст поняття

С 186. Шарлова Лаура. Формування іміджу України засобами сайту інформгентства УНІАН: жанрово-стильові особливості

С 190. Шилінгер Вікторія. Контент-аналітичне дослідження юридичної преси (на прикладі видання «Судебно-юридическая газета»)

Розділ III. Питання мовної культури в системі соціальних комунікацій

С 195. Баран Елла. Лексичні особливості мови текстів спортивних інтернет-видань

С 197. Бикова Ольга. Вживання зниженої лексики у мові сучасного пресового репортажу

С 202. Ваверчак Неля. Особливості функціонування фразеологізмів у матеріалах суспільно-політичних ЗМІ (на прикладі видань «День», «Дзеркало тижня», «Український тиждень»)

С 205. Вернигора Світлана. Французьке телебачення в Україні: особливості мовлення та мовна культура

- С 209. Гінзбург Михайло.** Особливості української мови, що ними часто нехтують
- С 215. Гончарова Олена.** Проблема етики, моралі й мовної культури у журналістських текстах (на прикладі часопису «Weekly. Ua»)
- С 221. Грис Ірина.** Контекстуально-синонімічні особливості мовної атракції у мас-медійних текстах (на матеріалах газет «Запорізька правда» та «Запорозька Січ»)
- С 226. Задорожна Марія.** Мовно-експресивна своєрідність поезії Миколи Вінграновського
- С 229. Каленич Володимир.** Функціонально-стилістичні параметри фразеологічних одиниць у газеті «Україна молода»
- С 235. Кондратьєва Марія.** До проблеми мовної культури сучасних українських телеведучих (на прикладі програм новин загальнонаціональних каналів «Перший національний» та «1+1»)
- С 240. Кононенко Анастасія.** Функціонування запозиченої лексики в молодіжних виданнях
- С 245. Крайнікова Тетяна.** Мовна культура українських ЗМІ: тлумачення Інтернет-користувачів
- С 251. Лісова Ольга.** Український вимір гідності
- С 255. Романюк Наталія.** Вербальні засоби атракції на сторінках дитячого журналу «Стежка»
- С 261. Салій Юлія.** До питання мовної культури в українських мас-медіа
- С 263. Стехіна Вікторія.** Соціокомунікаційний аспект дискурсу сучасних суспільних протестних рухів
- С 269. Фронощук Марія.** Продукція українських видавництв релігійної літератури: мовний аспект
- С 273. Фурманкевич Наталія.** До проблеми дослідження культури мови та дотримання мовної норми у телевізійній рекламі

* Порядок розташування матеріалів у розділах **збірника** може не завжди збігатись із зазначеним у **програмі конференції** розподілом виступів її учасників за секціями.

ставлення до власної історії та культури. Не зважаючи на те, як швидко розгортають вони свою мережу, охоплюючи світ, французькі телемедійники не ставлять перед собою мети захоплення світу у власну мовленнєву павутину. Вони готові працювати над підготовкою власної аудиторії. Адже основне завдання французьких телеканалів полягає не в тому, щоб їх дивилися, а в тому, щоб їх побачили і зрозуміли, а відтак стали міцним сегментом їхньої аудиторії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про канал: історія каналу [Електронний ресурс] // Перший національний телеканал. – Режим доступу : <http://1tv.com.ua/uk/about/history> (16. 02. 2012).
2. Рейналь Ф. Эфир для вас! / Флоранс Рейналь // Label France : журнал. – Париж, 2007. – № 66. – С. 4–5. – [Рос.]
3. Apprendre le français avec TV5MONDE [Електронний ресурс] // Телеканал TV5Monde. – Режим доступу : http://www.tv5.org/TV5Site/enseigner-apprendre-francais/accueil_apprendre.php (1. 02. 2012).
4. France 24, l'actualité 24H/24 [Електронний ресурс] // Телеканал France 24. – Режим доступу : <http://www.france24.com/fr/a-propos-de-France-24> (18. 02. 2012).

Михайло Гінзбург,

д. тех. н., проф. (Харків)

Особливості української мови, що ними часто нехтують

Кожній мові притаманні особливі риси, що вирізняють її навіть серед близькоспоріднених мов. Ці особливості природньо потерпають від стихійного впливу сусідніх мов, але найбільше – від штучного (спланованого) втручання у внутрішню структуру мови. Саме такого втручання українська мова зазна-

ла у ХХ ст., що спричинило нехтування тими правилами української мови, які є її особливостями, а замість того активізацію правил і норм, ближчих до російських або й живцем перенесених з російської мови.

За останні двадцять років багато зроблено для відродження української мови: повернено заборонені книжки, видано першу частину якісно нової академічної граматики української мови [3], багато посібників з культури української мови, зокрема Б. Антоненка-Давидовича і С. Караванського [1; 4]. Проте досі не приділено достатньої уваги певним особливостям української мови, знівельованим під впливом російської.

Мета цієї доповіді – привернути увагу до таких особливостей української мови: її гендерної толерантності та видового протиставлення спільнокореневих віддієслівних іменників, що є назвами опередметнених процесів.

1. Гендерна толерантність української мови.

Суттєвою перешкодою на шляху розвитку людства є гендерна нерівність, яка перш за все виявляється у дискримінації жінок порівняно з чоловіками щодо загальної та професійної освіти, у праці та винагороді за неї, щодо фактичних прав і обов'язків у шлюбі та сім'ї. «*І в усіх народів світу тяжкий неправний стан жінки відбивався й на їхніх мовах*» [6, 284], які позначають це вживанням відповідних синтаксичних конструкцій.

Наведені у [2, 181, 307] українські відповідники російських словосполучень *жениться на ком* та *выходить // выйти замуж за кого* доводять, що українська мова на відміну від російської має спільну «чоловічу» та «жіночу» конструкцію *дружитися // одружитися (братися // побратися) з ким*. Це свідчить про відмінність мовних картин світу сусідніх народів.

Ще на початку 90-х років О. Пономарів [7, 33] привернув увагу до того, що український відповідник російського словосполучення *друг друга* залежить від статі осіб: *один одного* (тільки про чоловіків), *одна одну* (тільки про жінок), *одне одно-*

го (про представників обох статей одночасно). Цю особливість української мови не врахували розробники прийнятого 2002 року Сімейного кодексу України, у якому є такі положення: «Наречені зобов'язані повідомити **один одного** про стан свого здоров'я» (с. 30); «Дружина та чоловік відповідальні **один перед одним**, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній» (с. 55). Оскільки йдеться про нормальну (гетеросексуальну) сім'ю, то має бути **одне одного, одне перед одним** тощо.

Традицією української мови є широке вживання займенників ніякого (за сучасною термінологією – середнього) роду в різних значеннях: не лише щоб виокремити «*малих за віком істот без розрізнення статі*» [3, 88], висловити зневагу або ласкаве чи пестливе ставлення до когось [1, 157], а й щоб узагалі знейтралізувати здійснюване займенниками чоловічого й жіночого роду семантичне розрізнення статі. Так, О. Курило писала: «*Де нема потреби визначити певний рід, чоловічий чи жіночий, а мова взагалі про людину мовиться в її збірному значінні, або коли невідомо, за кого говориться, за чоловіка чи за жінку, то прикметник або займенник-прикметник, правлячи за підмет або прямий предмет, стоїть у формі ніякого роду*» [5, 155]. Те, що ця рекомендація відповідає нормам української мови, свідчить численний ілюстративний матеріал, який ми підібрали у словниках Б. Грінченка за редакцією А. Кримського та С. Єфремова, І. Виргана та М. Пилинської.

В укладеному ще за радянських часів словнику [2, 387] чітко роз'яснено, як треба вживати займенники **кожне, кожний (кожен), кожна**: «*Каждый из нас – (обобщ.) кожде з нас; (ч. р.) кожний (кожен) з нас; (ж. р.) кожна з нас*».

Отже, українська мова на відміну від російської в конструкціях, у яких йдеться як про чоловіків, так і про жінок, уживає займенники **кожде, всяке (усяке) середнього роду**. Ця риса української мови частково залишилася в живій мові, про що свідчать цитати, які ми підібрали в Інтернеті.

Зважаючи на все викладене вище, дивним виглядає стиль Розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України. Наприклад: *«Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (с. 41)»*. У такому чоловічому роді написано весь розділ. Про подібні вирази С. Караванський писав: *«Цей вираз зупиняє читача і змушує звертатися до російської мови за поясненням»* [4, 191].

Розглядаючи гендерні особливості української мови, не можна оминати проблему назв осіб чоловічого та жіночого роду за посадою, професією, званням тощо. На нашу думку, треба чітко розрізняти:

- 1) офіційні назви посад, професій, звань тощо, які не залежать від статі особи. Зважаючи на це, їх традиційно подають у чоловічому роді, навіть коли йдеться про жінку;
- 2) назви осіб за посадою, професією, званням тощо, які мають загальні ознаки назв осіб і в українській та російській мовах різняться граматичним значенням роду, що відбиває стосунок до статі. Утворюють співвідносні іменники жіночого роду, додаючи певний суфікс до основи відповідних чоловічих назв. Українська мова традиційно творить та вживає такі співвідносні іменники значно ширше, ніж російська.

Найпоширенішими в українських текстах і позбавленими емоційно-експресивних відтінків стали утворення із суфіксами **-к(а)** та **-иц(я)**. Якщо неможливо додати суфікси **-к(а)** та **-иц(я)** до основ відповідних чоловічих назв, бо виникає важкий для мови збіг звуків, то вживають інші суфікси, наприклад, **-ин(я)**: *майстер* → *майстриня* тощо. Від слів іншомовного походження в живій мові за моделлю *герцог* → *герцогиня* почали творити відповідні професійні назви *геолог* → *геологиня*, *гінеколог* → *гінекологиня*, *філолог* → *філологиня*, у чому можна переконатися в інтернеті. Сподіваємося, що з часом ці новостворення ввійдуть до словників і стануть загальноновживаними.

Окремі назви осіб за посадою, професією, званням і сьогодні вживають лише у формі чоловічого роду, наприклад: *академік, декан, доктор* (науковий ступінь), *монтер, слюсар, токар*. Однак кількість таких слів поступово зменшується. Бо що популярніша жінка і, відповідно, що частіше її згадують у засобах масової інформації (ЗМІ), то швидше увійде в мову відповідна назва особи за посадою, професією чи званням у жіночому роді.

Найвні в українській мові поодинокі винятки не заперечують загальної тенденції активного поширювання форм жіночого роду. Зважаючи на це, назви осіб за посадою, професією і званням в жіночому роді треба без обмежень вживати не тільки у ЗМІ, а й у фахових текстах: доповідях, листах, протоколах, рецензіях, експертних висновках тощо.

2. Видове протиставлення віддіслівних іменників на позначення опредметнених процесів.

В українській мові важливе місце посідають назви опредметнених процесів (НОП) на **-ння, -ття**, які є семантичним еквівалентом цілих висловів і через це ефективним засобом конденсування тексту [3, 50].

Багато дослідників російської мови дотримується думки, що від кінця XVII до початку XIX століття російські **НОП** (рос. имена действия) виражали граматичну категорію виду не менш чітко, ніж дієслова. Проте сучасні російські **НОП** на **-ние, -тие** втратили можливість виражати видову семантику і аспектуальність **не набуває в російському іменнику статусу граматичної категорії**.

Натомість українські **НОП** на **-ння, -ття** зберігають низку стійких та регулярних дієслівних рис (зокрема й граматичне значення виду), тому дуже важливо їх правильно вживати. Ще 1924 року В. Сімович привертав увагу до неправильного вживання іменників на **-ння** [8, 25].

Щоб наблизити українську мову до російської, протягом багатьох років в українських навчальних закладах не вчили і тепер не вчать розмежовувати за видовою ознакою спільнокореневі **НОП** на **-ння, -ття**, чим порушують правила української мови.

Висновки.

Зважаючи на закони української мови, треба вживати:

- 1) займенники середнього роду *кожне, всяке (усяке)*, коли йдеться про осіб обох статей (як про чоловіків, так і про жінок);
- 2) назви осіб за посадою, професією і званням в жіночому або чоловічому роді залежно від статі особи;
- 3) назви предметних процесів потрібного виду, розрізняючи їх за видом так само, як і дієслова, від яких вони походять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо / Борис Антоненко-Давидович – К. : Вид. дім «KM Academia», 1994. – 254 с.
2. Вирган І. О. Російсько-український словник сталих виразів / І. О. Вирган, М. М. Пилинська. – Х. : Прапор, 2002. – 864 с.
3. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська ; [за ред. Івана Вихованця]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
4. Караванський С. Секрети української мови / Святослав Караванський. [2-ге вид., розшир.] – Львів : БаК, 2009. – 344 с.
5. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Олена Курило. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. – 303 с. (передрук видання 1925 р.)
6. Огієнко І. Наша літературна мова / Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) ; [упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик]. – К. : Наша культура і наука, 2011. – 356 с.
7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.
8. Сімович В. Про «москвофільство» в українській мові / Василь Сімович // Урок української. – 2001. – № 8. – С. 20-26.

3. Боришевський М. Про політичну зумовленість мовних проблем в українському суспільстві / М. Боришевський // Мовні конфлікти і гармонізація суспільства : Матер. Наук. Конф. 28–29 травня 2001 року. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. – С.72–79.
4. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
5. Єрмоленко С. Нові комунікативні технології і мовна культура журналіста / С. Єрмоленко // Вісник Львівського університету. Сер: Журналістика. Вип. 23. – Львів, 2003. – С. 11–16.
6. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
7. Струганець Л. Теоретичні основи культури мови. навч. посіб. для студентів філологічних факультетів вузів України / Л. Струганець. – Тернопіль, 1997. – 96 с.

Видання наукове

МОВА. СУСПІЛЬСТВО. ЖУРНАЛІСТИКА

Збірник матеріалів XVIII міжнародної
науково-практичної конференції з проблем
функціонування і розвитку української мови
«Мова. Суспільство. Журналістика»
(на пошану професорів А. І. Мамалиги та
О. Д. Пономарева з нагоди ювілеїв)
(Київ, 6 квітня 2012)

Редактор-упорядник: Д. Данильчук
Редакторська група: Г. Ільченко,
О. Кухарчук, В. Лупенко
Комп'ютерна верстка: А. Волосевич,
М. Задорожна, О. Писарчук

Матеріали конференції друкуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідальність несуть автори (для студентів і аспірантів - також їхні наукові керівники).

Підписано до друку 26.03.2012 Формат 60x84 1/16.
Фіз. друк. арк. 280. Наклад ____.
Зам. № _____